

Henryka Ilgiewicz

Uniwersytet Wileński

Udział ziemian w wileńskich towarzystwach rolniczych i technicznych na początku XX w.

Wilno i ziemia wileńska na początku XX w. wchodziły w skład Kraju Północno-Zachodniego rosyjskiego imperium, który obejmował niemal całość ziem dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego i obszar tzw. Inflant polskich. Pod względem administracyjnym dzielił się (od 1843 r.) na 6 guberni: wileńską, grodzieńską, kowieńską, mińską, mohylewską, witebską. Po upadku powstania styczniowego (1863–1864) panował w tym kraju surowy reżym, mający nie dopuścić do wybuchu nowego powstania i wyswobodzenia się podbitych narodów spod jarzma rosyjskiego. Dążąc do głównego celu – zespolenia zagarniętych obszarów z rosyjskim imperium, władze rosyjskie prześladowały język i kulturę miejscowych narodów i jednocześnie prowadziły politykę rusyfikacyjną¹. Utrudniało to znacznie powstanie i rozwój stowarzyszeń i innych organizacji społecznych, w tym towarzystw, mających na celu rozwój rolnictwa i przemysłu. W latach osiemdziesiątych XIX w. towarzystwa rolnicze powstały jedynie we wschodnich guberniach kraju, gdzie był większy procent rosyjskiego ziemiaństwa. W 1876 r. założono je w Witebsku i Mińsku, w 1879 r. – w Mohylewie².

¹ O ówczesnej polityce caratu na tych ziemiach zob.: L. Jaškiewicz, *Carat i sprawy polskie na przełomie XIX i XX wieku*, Pułtusk 2001; W. Pobóg-Malinowski, *Najnowsza historia polityczna Polski*, wyd. 2, t. I, Londyn 1963, s. 9–186; P. Čepėnas, *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*, Fotografiuotinis leidimas, t. I, Vilnius 1992, s. 101–128; E. Aleksandravičius, A. Kulakauskas, *Carų valdžioje: XIX amžiaus Lietuva*, Vilnius 1990, s. 53–106; *Lietuvių klausimas Rusijos imperijoje XIX a.–XX a. pradžioje: Faksimilinis valdininkų ataskaitų ir dokumentų rinkinys*, Sudarytojas ir įvado autorius Rimantas Vėbra, Vilnius 2001.

² *Отчет о выставке Минского общества сельского хозяйства и Минского отдела Императорского Российского общества садоводства, бывшей с 7 по 12 сентября 1883 г. В Минске*, Минск 1883; A. Romanowski, *Pozytywizm na Litwie. Polskie życie kulturalne na ziemiach litewsko-białorusko-inflanckich w latach 1864–1904*, Kraków 2003, s. 266–271.

Ziemiańskie guberni wileńskiej wykazali podobną inicjatywę organizacyjną w 1881 r., zakładając pod przewodnictwem marszałka szlachty Adama Bröel-Platera Wileńskie Towarzystwo Wiejskiego Gospodarstwa. Towarzystwo zostało zarejestrowane, a jego statut zatwierdzony 16 (28) grudnia 1881 r. przez ministra rolnictwa i dóbr państwowych w Petersburgu. W styczniu 1882 r. odbyło się pierwsze zebranie, na którym został wybrany zarząd, ale Towarzystwo nie rozpoczęło działalności. Gdy władze rosyjskie się zorientowały, że wśród członków Towarzystwa zdecydowaną większość stanowią polscy ziemiańscy (na pierwsze zebranie przybyło 140 Polaków i zaledwie 5 Rosjan), natychmiast zawiesiły jego działalność, chociaż formalnie go nie rozwiązały. Nie pomogło i to, że prezesem był wybrany lojalny władzom hr. Adam Bröel-Plater³.

Nie widząc szans na wznowienie działalności Wileńskiego Towarzystwa Wiejskiego Gospodarstwa, ziemiańskie guberni wileńskiej powołały w 1884 r. Towarzystwo Wyścigów Konnych, które miało ograniczone pole działania i wydawało się mniej niebezpieczne dla władz. Na jego czele w latach 1884–1895 stał hr. Jan Tyszkiewicz, od 1895 r. – hr. Władysław Tyszkiewicz. W pracy Towarzystwa Wyścigów Konnych uczestniczyli polscy ziemiańscy: Emilian Butkiewicz, hr. Karol Czapski, Mieczysław Jeleński, Adolf Jałowicki, Ignacy Ledóchowski, Michał Łęski, Jan Ursyn Niemcewicz i inni. Towarzystwo organizowało każdego roku wyścigi konne w majątku Pospieszce pod Wilnem oraz brało udział w wystawach rolniczo-przemysłowych. Władze tolerowały jego działalność, mając na uwadze własny interes – konie dobrej jakości były bardzo ważne dla wojska na wypadek wojny⁴.

Przychylniejsze warunki do założenia nowych towarzystw powstały dopiero w końcu XIX w., kiedy nastąpiło złagodzenie polityki wewnętrznej. Najpierw zezwolono na założenie kilku towarzystw rolniczych w guberniach kowieńskiej i grodzieńskiej. W 1897 r. tego typu towarzystwa powstały w Rosieniach i Kiejdanach, w 1898 r. – w Grodzie, w 1900 r. – w Kownie⁵. Ziemiańskie guberni wileńskiej również podjęli starania o utworzenie nowego bądź ożywienie powstałego w 1881 r. towarzystwa rolniczego. Tym razem ich starania zakończyły się sukcesem – minister rolnictwa i dóbr państwowych Aleksy Jarmołow (Алексей Сергеевич Ермолов) zatwierdził 27 kwietnia 1899 r. statut Wileń-

³ R. Jurkowski, *Ziemiaństwo polskie Kresów Północno-Wschodnich 1864–1904. Działalność społeczno-gospodarcza*, Warszawa 2001, s. 318–319; A. Romanowski, *Pozytywizm na Litwie...*, s. 274–275.

⁴ *Отчет действий Виленского скакового общества*, Вильна 1886–1901; *Виленское скаковое общество. Программа скачек 1901*, Вильна 1900; *Виленское скаковое общество. Программа скачек 1902*, Вильна 1901; R. Jurkowski, *Ziemiaństwo polskie...*, s. 319–324.

⁵ *Устав Ковенского общества сельского хозяйства*, Ковна 1900; *Отчет о деятельности Россиенского общества сельского хозяйства и скотоводства за 1902 г.*, Расейняй 1903; A. Romanowski, *Pozytywizm na Litwie...*, s. 278–279; D. Szpoper, A. Bielecki, *Aleksander Meyszowicz. Portret polityczny konserwatysty*, Gdańsk 2001, s. 23.

skiego Towarzystwa Rolniczego (Виленское общество сельского хозяйства) i pozwolił rozpocząć działalność. W dniu 20 listopada (2 grudnia) 1899 r. odbyło się zebranie inauguracyjne, na którym została wybrana Tymczasowa Rada Towarzystwa⁶.

W końcu XIX w. powstało w Wilnie również kilka oddziałów rosyjskich towarzystw, mających na celu ożywienie życia gospodarczego w kraju: Wileński Oddział Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Technicznego (Виленское отделение Императорского русского технического общества, 1897–1915), Wileński Oddział Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Sadownictwa (Виленский отдел Императорского русского общества плодоводства, 1897–1915) oraz Wileński Oddział Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Hodowli Ryb i Rybołówstwa (Виленский отдел Императорского русского общества рыбоводства и рыболовства, 1900–1915)⁷.

1. W Wileńskim Towarzystwie Rolniczym

Polscy ziemianie działali we wszystkich wymienionych towarzystwach wileńskich, najliczniej jednak w Wileńskim Towarzystwie Rolniczym. Poparcie miejscowego ziemiaństwa sprawiło, że liczba jego członków w pierwszych latach działalności szybko wzrastała. W 1900 r. Wileńskie Towarzystwo Rolnicze liczyło 310 członków, w 1903 r. – 449. Dalszy wzrost liczby członków został zahamowany przez wydarzenia rewolucyjne w latach 1905–1907 i zmianę sytuacji politycznej po ich uśmierzeniu. W 1911 r. na liście towarzystwa pozostało 293 członków, w 1915 r. – 272⁸.

⁶ *Устав Виленского общества сельского хозяйства*, Вильна 1899; *Журнал общего собрания членов Виленского общества сельского хозяйства*, Вильна 1901–1914; Cz. J. [Czesław Jankowski], *Towarzystwo Rolnicze w Wilnie*, „Kraj” 1900, t. XIX, nr 36, s. 8; A. Szwarz, P. Wiczorkiewicz, *Wstęp*, [w:] H. Korwin-Milewski, *Siedemdziesiąt lat wspomnień (1855–1925)*, Warszawa 1993, s. 117–118; R. Jurkowski, *Ziemiaństwo polskie...*, s. 325–328; A. Romanowski, *Pozytywizm na Litwie...*, s. 275–276.

⁷ Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Rankraščių skyrius, Fondas 151–1818 (dalej LMAVB, RS, F 151), s. 5–6; *Очерк возникновения и деятельности Виленского Отделения Императорского Русского Технического Общества 1898–1900 гг.*, „Записки Виленского Отделения Императорского Русского Технического Общества” 1900, Вып. 1, s. 1–15; *Отчет Виленского отдела Императорского русского общества плодоводства*, Вильна 1899–1915, *Отчет о деятельности Виленского Отдела Императорского Российского Общества Рыбоводства и Рыболовства за 1903 год*, Вильна 1904, s. 5; A. Виноградов, *Путеводитель по городу Вильне и его окрестностям*, Вильна 1908, s. 229–230.

⁸ *Список членов Виленского общества сельского хозяйства на 1-е апреля 1900 года*, Вильна 1900; *Список членов Виленского общества сельского хозяйства на 1-е апреля 1903 года*, Вильна 1903; *Список членов Виленского общества сельского хозяйства 1906 год*, Вильна 1906; *Список членов Виленского общества сельского хозяйства 1911 год*, Вильна 1911; *Список членов Виленского общества сельского хозяйства 1915 год*, Вильна 1915.

Ustawa Wileńskiego Towarzystwa Rolniczego z 1899 r. przewidywała cztery kategorie członków: honorowych, rzeczywistych, protektorów i korespondentów⁹. Członek rzeczywisty, który wpłacił jednorazowo ustaloną przez Radę sumę pieniędzy, zostawał rzeczywistym członkiem dożywotnim. Do I wojny światowej Towarzystwo miało jedyne go członka dożywotniego. Był nim Polak, Wincenty Poklewski-Koziello. Przewidzianych w ustawie członków korespondentów Towarzystwo nie miało. Członkowie protektorzy wymienieni są dopiero w sprawozdaniu Wileńskiego Towarzystwa Rolniczego za 1915 r. Byli nimi: Feliks Bröel-Plater, Tomasz Zamojski, Hipolit Korwin-Milewski, Janina Umiastowska-Milewska, Konstanty Przeddziecki i Konstanty Chreptowicz¹⁰.

Na listę członków honorowych według panującej wówczas tradycji wpisywano wysokich urzędników rosyjskich, takich jak: Aleksy Jermołow, minister rolnictwa i dóbr państwowych, Wiktor von Wahl, generał lejtnant, gubernator wileński, potem wiceminister spraw wewnętrznych, Nikołaj Gruziński, gubernator wileński, Konstanty Pahlen, generał lejtnant, gubernator wileński, Iwan Lewitskij, naczelnik Zarządu Dóbr Państwowych oraz Rolnictwa w guberni wileńskiej i kowieńskiej, Wasilij Popow, kurator Wileńskiego Okręgu Naukowego. Jedynym Polakiem na tej liście przez dłuższy czas pozostawał Edward Woyńłowicz, prezes Mińskiego Towarzystwa Rolniczego. Po 1907 r. miano członków honorowych nadano także zasłużonym członkom Wileńskiego Towarzystwa Rolniczego: Hipolitowi Giecewiczowi, wiceprezesowi, Edmundowi Bortkiewiczowi, członkowi Rady, Marii Druckiej-Lubeckiej, księżnej, hojnie wspierającej Towarzystwo finansowo oraz Hipolitowi Korwin-Milewskiemu, prezesowi¹¹.

Zdecydowaną większość członków rzeczywistych Wileńskiego Towarzystwa Rolniczego stanowili Polacy, w tym przedstawiciele znanych na Litwie rodów ziemiańskich, jak: Maria i Włodzimierz Drucy-Lubeccy, Hipolit, Kazimierz i Maria Giecewiczowie, Ignacy i Witold Giedrojciowie, Bolesław, Józef, Marian i Mieczysław Jeleńscy, Paweł Kończa, Hipolit Korwin-Milewski, Aleksander, Edward, Michał, Oskar i Szymon Meysztowicze, Józef Montwiłł, Bohdan, Bronisław i Michał Ogińscy, Jan, Ignacy i Stanisław Parczewscy, Elżbieta, Feliks i Wiktor Bröel-Platerowie, Wawrzyniec Puttkamer, Kamila, Bolesław i Stefan Römerowie, Maria, Marian i Władysław Umiastowscy, Antoni, Benedykt, Jan, Józef i Władysław Tyszkiewiczowie, i inni¹².

Na liście członków rzeczywistych widzimy również wielu przedstawicieli polskiej inteligencji, pochodzących z ziemiaństwa, takich jak: inżynier Broni-

⁹ Устав Виленского..., § 10–19.

¹⁰ Список членов... 1915 год..., s. 2.

¹¹ Список членов... на 1-е апреля 1900 года..., s. 1; Список членов... на 1-е апреля 1903 года..., s. 1–2; Список членов... 1906 год..., s. 1; Список членов... 1911 год..., s. 1; Список членов... 1915 год..., s. 1.

¹² Tamże.

ślaw Malewski, lekarze Kazimierz Dmochowski, Cezary Staniewicz i Witold Węśławski, architekci Seweryn Houwaldt i Tadeusz Rostworowski, artyści malarze Bolesław Rusiecki i Ferdynand Ruszczyc, prawnicy Restytut Sumorok, Michał Węśławski, Tadeusz Wróblewski i wielu innych¹³.

Polscy ziemianie czynnie uczestniczyli także w zarządzaniu Wileńskim Towarzystwem Rolniczym. Honorowym prezesem Towarzystwa ze względów politycznych byli obierani generałowie-gubernatorzy wileńscy (Witalij Trocki, Piotr Światopołk-Mirski), ale rzeczywiste kierownictwo pozostawało w rękach Polaków. W latach 1899–1908 (do marca) na czele Wileńskiego Towarzystwa Rolniczego stał hr. Adam Bröel-Plater (1836–1909). Pochodził ze znanej na Litwie rodziny ziemiańskiej. Posiadał odziedziczony po rodzicach majątek Szweksnie (obecnie Švėkšna na Litwie) oraz nabyte dobra Wieprze (obecnie Vepriai) w powiecie wilkomierskim. W 1863 r. należał do pierwszych ziemian, którzy podpisali wiernopoddańczy adres do cara. Później również niejednokrotnie wykazywał się lojalnością wobec caratu, m. in. uczestnicząc w 1898 r. na uroczystości odsłonięcia pomnika generał-gubernatora Michała Murawiova w Wilnie. Władze rosyjskie doceniły jego postawę. W 1864 r. został mianowany marszałkiem powiatu wileńskiego, w 1878 r. – marszałkiem guberni wileńskiej. Przyznano mu też, choć Polakowi, prawo zakupywania dóbr w Kraju Północno-Zachodnim. A. Bröel-Plater, jako osoba ciesząca się zaufaniem władz, był wybierany prezesem Wileńskiego Banku Ziemińskiego, Towarzystwa Dobroczynności, Komitetu odbudowy kościoła św. Anny w Wilnie, Wileńskiego Towarzystwa Rolniczego. Po 1907 r. musiał ograniczyć działalność z powodu choroby. Zmarł 24 grudnia 1909 r. w Szwekszniach¹⁴.

Drugim prezesem Wileńskiego Towarzystwa Rolniczego w marcu 1908 r. został Hipolit Korwin-Milewski (1848–1932). Pochodził z rodziny ziemiańskiej powiatu oszmiańskiego, w latach 1856–1863 uczył się w ekskluzywnym Liceum Bonapartego w Paryżu, w latach 1865–1868 studiował prawo w Dorpacie. W 1876 r. odziedziczył majątek Łazduny w powiecie oszmiańskim i zajął się przestawieniem go na kapitalistyczne tory, m. in. budując gorzelnię. Jednocześnie jako jeden z pierwszych Polaków włączył się do akcji społecznych, mających na celu podniesienie gospodarki rolnej, czynnie uczestniczył w założeniu i pracy powstałego w 1899 r. Wileńskiego Towarzystwa Rolniczego. Mimo trudnego charakteru, dzięki swym zdolnościom i głębokiej wiedzy zdobył uznanie wśród polskiego ziemiaństwa. Podobnie jak Adam Bröel-Plater, był lojalny wobec władz rosyjskich, w 1904 r. wraz z grupą podobnie nastrojonych ziemian wziął udział w odsłonięciu na placu Katedralnym w Wilnie pomnika

¹³ Tamże.

¹⁴ S. Kieniewicz, *Plater (Broel-Plater) Adam Alfred Gustaw (1836–1909), właściciel ziemski, marszałek gubernialny wileński, ugodowiec i działacz społeczny*, [w:] *Polski słownik biograficzny* (dalej: PSB), t. XXVI/1, z. 108, Wrocław i in. 1981, s. 646; I. Semaškaitė, *Lietuvos pilys ir dvarai*, Vilnius 2003 s. 47–51, 163–165.

carycy Katarzyny II. Opinia publiczna potępiła wszystkich polskich uczestników tych uroczystości i nadała im złośliwy przydomek „kataryniarzy”. W 1905 r., gdy carat był zmuszony pod naciskiem ruchu rewolucyjnego poczynić znaczne ustępstwa w polityce wewnętrznej, H. Korwin-Milewski zaczął wydawać i redagować polską gazetę „Kurier Litewski”, dwa razy (w 1906 i 1909 r.) był wybierany posłem z guberni wileńskiej do rosyjskiej Rady Państwa, w 1913 r. przy jego finansowym poparciu wybudowano Teatr Polski w Wilnie¹⁵.

H. Korwin-Milewski był jednym z aktywniejszych działaczy Wileńskiego Towarzystwa Rolniczego od początku jego powstania, ale kiedy w 1908 r. został wybrany prezesem, nie mógł poświęcić mu wiele uwagi, gdyż jako poseł do Rady Państwa z guberni wileńskiej przebywał głównie w Petersburgu. Sprawami Towarzystwa pod nieobecność prezesa kierował wiceprezes Paweł Kończca (1845–1917), który w 1914 r. został wybrany trzecim prezesem¹⁶.

Wybuch I wojny światowej zastał H. Korwin-Milewskiego w Wilnie. W pierwszych latach wojny uczestniczył w polskim życiu politycznym, w 1915 r. udał się do Paryża, gdzie zajął się działalnością publicystyczną. W 1919 r. wrócił w rodzinne strony i próbował podźwignąć zrujnowany wojną majątek, ale bez większego skutku. Zniechęcony trudnościami, sprzedał posiadłości w Łazdunach i osiadł w Poznaniu. Napisał pamiętniki, zatytułowane *Siedemdziesiąt lat wspomnień*. Zmarł 11 lutego 1932 r. w Poznaniu. Pochowano go na poznańskim cmentarzu św. Wojciecha¹⁷.

Ważna rola w życiu Wileńskiego Towarzystwa Rolniczego przypadała wiceprezesom i innym członkom Rady, którzy dbali o jego codzienne sprawy. W latach 1899–1906 wiceprezesem był Hipolit Giecewicz, w okresie 1906–1908 – Stanisław Wańkowicz, w latach 1908–1914 – Paweł Kończca. Obowiązki skarbnika pełnili: Michał Węsławski i Bronisław Umiastowski, sekretarza: Kazimierz Dmochowski, Zdzisław Ludkiewicz i Witold Staniewicz. Członkami Rady Wileńskiego Towarzystwa Rolniczego w poszczególnych latach byli Polacy: Ignacy Parczewski, Edmund Bortkiewicz, Aleksander Chomiński, Aleksander Lubański, hr. Wawrzyniec Puttkamer, Jan Korwin-Milewski, Witold Wagner, Władysław Tyszkiewicz, Jan Falewicz, Stanisław Żyliński, Adam Bogdanowicz, Bolesław Świętorzecki, Michał Węsławski, Stanisław Sienkiewicz, Karol Wagner, Feliks Bröel-Plater, Mieczysław Jałowicki, Józef Borowski, Waclaw Łastowski, Stanisław Mohl, Szymon Meysztowicz; natomiast Komisji Rewizyjnej: Jan Baliński, Mieczysław Jeleński, Ksawery Kotwicz, Marian Umiastowski, Lucjan Wolski, Henryk Rumbowicz, Bronisław Umiastowski, Konrad Niedziałkowski, Edward Jasiński, Konstanty Kontrim, Józef

¹⁵ H. Korwin-Milewski, *Siedemdziesiąt lat wspomnień...*, s. VI–XIII; R. Jurkowski, *Sukcesy i porażki. Ziemiaństwo polskie Ziemi Zabranych w wyborach do Dumy Państwowej i Rady Państwa 1906–1913*, Olsztyn 2009, s. 480–481.

¹⁶ R. Jurkowski, *Ziemiaństwo polskie...*, s. 366–367.

¹⁷ H. Korwin-Milewski, *Siedemdziesiąt lat...*, s. XIV–XVI.

Mineyko, Olgierd Rossochacki, Karol Salmanowicz, Józef Janikowski, Władysław Kiewlicz, Witold Przegaliński, Czesław Sieradzki¹⁸.

Polacy kierowali też pracami komisji lub komitetów Wileńskiego Towarzystwa Rolniczego. Kierownikiem Oddziału Gorzelniczego (zamiennie nazywanego też komitetem) był Aleksander Chomiński, komisji mleczarstwa i hodowli bydła – Witold Wagner (1900–1901) i Stanisław Wańkowicz (od marca 1902 r.), komisji techniczno-melioracyjnej – Wawrzyniec Puttkamer, komisji rolno-informacyjnej (później przekształconej w komisję ekonomiczną) – Franciszek Dmochowski. Komisją hodowli koni kierował Rosjanin, generał-major Akseniusz Iwanow (Авксентий Степанович Иванов). W 1901 r. została ona przekształcona w komitet i przeszła pod kierownictwo samego Hipolita Korwin-Milewskiego. Jedynie na czele komisji leśnej pozostał urzędnik rosyjski Iwan Lewitskij, naczelnik Zarządu Dóbr Państwowych oraz Rolnictwa w guberni wileńskiej i kowieńskiej¹⁹.

2. W wileńskich oddziałach Rosyjskiego Towarzystwa Hodowli Ryb i Rybołówstwa oraz Rosyjskiego Towarzystwa Sadownictwa

Z poparcia polskiego ziemiaństwa i inteligencji korzystał również Wileński Oddział Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Hodowli Ryb i Rybołówstwa oraz Wileński Oddział Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Sadownictwa. Pierwszy z nich, założony w 1899 r., miał na celu badanie rybostanu i jego ochronę, a także krzewienie postępowych sposobów hodowli ryb. Inicjatorami założenia Oddziału byli radni miasta Wilna: Artur Doliński, dr medycyny Hilary Raduszkiewicz, gen. Oktawiusz Szarski, Aleksander Wasilewski, dr medycyny Robert Strauss, dr medycyny Cezary Staniewicz oraz Mikołaj Archeangelski. W dniu 20 maja 1900 r. Oddział został zatwierdzony w Petersburgu przez ministra rolnictwa i dóbr państwowych Aleksego Jarmołowa. Pierwsze ogólne zebranie członków Oddziału odbyło się 21 lutego 1901 r. Na zebraniu wybrano zarząd i komisję rewizyjną. Prezesem Oddziału został dr medycyny Cezary Staniewicz²⁰.

¹⁸ Список членов... на 1-е апреля 1900 года..., s. 1–3; Список членов... на 1-е апреля 1903 года..., s. 2–3; Список членов... 1906 год..., s. 2–3; Список членов... 1911 год..., s. 2; Список членов... 1915 год..., s. 1–2.

¹⁹ R. Jurkowski, *Ziemiaństwo polskie...*, s. 340–345.

²⁰ LMAVB, RS, F 151; Отчет о деятельности Виленского Отдела Императорского Российского Общества Рыбоводства и Рыболовства за 1903 год, Вильна 1904, s. 5; А. Виноградов, *Путеводитель по городу Вильне и его окрестностям*, Вильна 1908, s. 229–230.

Wileński Oddział Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Hodowli Ryb i Rybołówstwa, nazywany także Wileńskim Towarzystwem Rybackim, w 1903 r. miał 126 członków, w 1904 r. – 135²¹. W 1905 r. na skutek wojny rosyjsko-japońskiej, pogorszenia się sytuacji gospodarczej w kraju i wydarzeń rewolucyjnych wzrost liczby członków został zahamowany, a w następnych 2 latach ich liczba zaczęła się zmniejszać. W 1905 r. w Wileńskim Oddziale Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Hodowli Ryb i Rybołówstwa było 132 członków, w 1906 r. – 125, w 1907 r. – 76. Nieznaczne ożywienie nastąpiło w 1908 r. i na dzień 1 stycznia 1909 r. na liście Oddziału było 85 członków²².

Członkami Oddziału zostawały osoby różnej narodowości: Polacy, Rosjanie, Litwini, Niemcy. Polacy przeważali na liście członków rzeczywistych, gdzie widzimy licznych polskich ziemian i przedstawicieli polskiej inteligencji, np. Hipolita Giecowicza, Bolesława Jeleńskiego, Medarda Komara, Włodzimierza Łęskiego, Ignacego Parczewskiego, Ryszarda Pac-Pomarnackiego, Michała Bröel-Platera, Alfreda Tyszkiewicza, Józefa Montwiłła, Bolesława Rusieckiego, Hilarego Łęskiego, Bronisława Malewskiego i wielu innych²³.

Członkami honorowymi Wileńskiego Oddziału Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Hodowli Ryb i Rybołówstwa byli: Aleksy Jermołow, minister rolnictwa i dóbr państwowych, Wiktor von Wahl, Nikołaj Gruzziński i Konstanty Pahlen, cywilni gubernatorzy wileńscy, Iwan Lewitskij, naczelnik Zarządu Dóbr Państwowych oraz Rolnictwa w guberni wileńskiej i kowieńskiej, Piotr Światopółk-Mirski, generał-gubernator wileński, Oskar Grimm, główny rosyjski inspektor rybołówstwa, Włodzimierz Wieszniakow, prezes Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Hodowli Ryb i Rybołówstwa, Aleksander Heineman, sekretarz Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Hodowli Ryb i Rybołówstwa, Ferdynand Wilkosz, prezes Krajowego Rybackiego Towarzystwa w Krakowie, Henryk Kołubaj, prezes Warszawskiego Towarzystwa Rybackiego, Nikołaj Zograf, profesor Moskiewskiego Uniwersytetu, prezes Oddziału Ichtiologii Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Aklimatyzacji Roślin i Zwierząt, Cezary Staniewicz, prezes i Paweł Matulianis (Povilas Matulionis), sekretarz Wileń-

²¹ *Отчет о деятельности... за 1903 год...*, s. 5–14; *Отчет о деятельности Виленского Отдела Императорского Российского Общества Рыбоводства и Рыболовства за 1904 год*, Вильна 1905, s. 6–14.

²² *Отчет о деятельности Виленского Отдела Императорского Российского Общества Рыбоводства и Рыболовства за 1905 год*, Вильна 1906, s. 5–14; *Отчет о деятельности Виленского Отдела Императорского Российского Общества Рыбоводства и Рыболовства за 1906 год*, Вильна 1907, s. 5–13; *Отчет о деятельности Виленского Отдела Императорского Российского Общества Рыбоводства и Рыболовства за 1907 год*, Вильна 1908, s. 5–13; *Отчет о деятельности Виленского Отдела Императорского Российского Общества Рыбоводства и Рыболовства за 1908 год*, Вильна 1909, s. 5–11.

²³ *Отчет о деятельности... за 1905 год...*, s. 5–14; *Отчет о деятельности... за 1906 год...*, s. 5–13; *Отчет о деятельности... за 1907 год...*, s. 5–13; *Отчет о деятельности... за 1908 год...*, s. 5–11.

skiego Oddziału Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Hodowli Ryb i Rybołówstwa, Michał Prószyński, ziemianin mińskiej guberni, hojnie wspierający naukową działalność Oddziału oraz Michał Girdwoyń, inżynier ichtiolog²⁴.

Polacy brali udział także w pracy zarządu i komisji rewizyjnej Wileńskiego Oddziału Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Hodowli Ryb i Rybołówstwa. Członkami zarządu byli: Walenty Ottowicz, Stefan Romanowski, Stanisław Rakowski, Zygmund Hryniewicz, Bronisław Sobolewski, Karol Falewicz i Ludwik Zabłocki; członkami komisji rewizyjnej: Michał Wróblewski, Władysław Raszanowicz i Oktawiusz Szarski²⁵.

Prezes Wileńskiego Oddziału Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Hodowli Ryb i Rybołówstwa Cezary Staniewicz (1839–1909) pochodził ze szlachty powiatu trockiego, gdzie jego ojciec Karol Staniewicz posiadał majątek Użugóść. Cezary Staniewicz uczył się w Instytucie Szlacheckim w Wilnie (1850–1855), potem studiował w Cesarskiej Akademii Medyko-Chirurgicznej w Petersburgu (1856–1861). W tejże akademii w 1866 r. uzyskał stopień doktora medycyny. Po studiach pozostał w Petersburgu i długie lata pracował w różnych leczniczych zakładach państwowych²⁶.

Po przejściu na emeryturę w 1896 r. Cezary Staniewicz przeniósł się na stałe do Wilna, gdzie prowadził praktykę lekarską i jednocześnie czynnie uczestniczył w pracy społecznej i naukowej. W 1904 r., spodziewając się ulg ze strony władz rosyjskich, wziął udział w odsłonięciu pomnika Katarzyny II na placu Katedralnym w Wilnie i z tego powodu znalazł się wśród potępianych przez opinię publiczną „kataryniarzy”²⁷.

Cezary Staniewicz był członkiem wielu towarzystw, m. in. członkiem honorowym Krajowego Towarzystwa Rybackiego w Krakowie, członkiem korespondentem Oddziału Ichtiologii Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Aklimatyzacji Roślin i Zwierząt w Moskwie, członkiem rzeczywistym Wileńskiego Towarzystwa Rolniczego, Cesarskiego Towarzystwa Lekarskiego w Wilnie (od 1866 r.), założycielem i prezesem Wileńskiego Oddziału Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Hodowli Ryb i Rybołówstwa oraz założycielem i członkiem zarządu Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie²⁸. Publikował prace

²⁴ Tamże.

²⁵ *Отчет о деятельности... за 1905 год...*, s. 5; *Отчет о деятельности... за 1906 год...*, s. 5; *Отчет о деятельности... за 1907 год...*, s. 5; *Отчет о деятельности... за 1908 год...*, s. 5.

²⁶ A. Kijas, *Polacy w Rosji od XVII wieku do 1917 roku. Słownik biograficzny*, Warszawa–Poznań 2000, s. 330–331; L. Czerniawska-Narkowicz, E. Orman-Michta, *Staniewicz Cezary Augustyn, pseud. Homo novus (1839–1909), lekarz, ichtiolog, publicysta*, [w:] PSB, t. XLI/3, z. 170, Warszawa–Kraków 2002, s. 539–542.

²⁷ LMAVB, RS, F 9–228.

²⁸ LMAVB, RS, F 151–1818; „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie” 1908, t. I, s. 164, 187; *Список членов... по 1-е апреля 1900 года...*, s. 18; *Годовой отчет о деятельности Императорского Виленского Медицинского Общества за 1907 год*, Вильна 1908, s. 19.

z zakresu medycyny, higieny i ichtiologii²⁹. Zmarł nagle 1 czerwca 1909 r. na zawał serca. Pochowany został na cmentarzu Rossa w Wilnie³⁰.

Z pozostałych członków w pracy Wileńskiego Oddziału Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Hodowli Ryb i Rybołówstwa czynnie uczestniczył Czesław Chmielewski (1867–1921), przyrodnik i geolog. Urodził się w Tiumentiu na Syberii, gdzie jego ojciec Władysław, lekarz, był zesłany za udział w powstaniu styczniowym. W 1877 r. rodzina Chmielewskich wróciła z zesłania i osiadła w Poniewieżu. Czesław uczył się w szkole realnej w Poniewieżu, studiował na Politechnice w Rydze (1890–1895) i na Uniwersytecie w Królewcu (1897–1900). Po studiach wrócił do Poniewieża. Prowadził poszukiwania geologiczne na Litwie, a zebrane okazy przekazywał do muzeów i zakładów naukowych w Królewcu, Monachium, Petersburgu. Jako członek Wileńskiego Oddziału Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Hodowli Ryb i Rybołówstwa, Chmielewski wygłaszał na jego posiedzeniach odczyty naukowe, w 1904 r. brał udział w ekspedycji naukowej, zorganizowanej przez Oddział Ichtiologii Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Aklimatyzacji Roślin i Zwierząt w Moskwie dla badania rybostanu rzek i jezior w guberniach wileńskiej, grodzieńskiej i kowieńskiej. Ponadto kierował stacją biologiczną w Poniewieżu, prowadził systematyczną obserwację zjawisk meteorologicznych i fenologicznych oraz eksperymenty z małżami, sztucznie pobudzając ich do wytwarzania pereł. Do pracy w stacji i na wycieczki zapraszał polską młodzież, najczęściej uczniów poniewieskiej szkoły realnej i wpajał im zamiłowanie do przyrody i rodzimych tradycji. Lata I wojny światowej Chmielewski z rodziną spędził w Mińsku, potem w Moskwie i na Uralu. Mieszkając na Uralu, prowadził poszukiwania geologiczne, zebrał duży zbiór okazów geologicznych i minerałów. W 1921 r. opuścił pogrążoną w chaosie wojny domowej Rosję i wrócił w rodzinne strony. Przeżyte trudności nadwładliły zdrowie Chmielewskiego i po przyjeździe do Poniewieża zmarł 25 maja 1921 r.³¹

Warto wymienić również honorowego członka Wileńskiego Oddziału Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Hodowli Ryb i Rybołówstwa Michała Girdwoynia (1841–1925). Przyszły inżynier, przyrodnik, pszczelarz i ichtiolog pochodził ze szlachty żmudzkiej, urodził się w Wilnie. Jego rodzicami byli Michał i Julia z Palczewskich, córka oficera kościuszkowskiego. Kształcił się

²⁹ C. Staniewicz, *Międzynarodowa wystawa rybacka w Petersburgu w roku 1902*, Kraków 1902; tenże, *Dział rybacki na wystawie w Wilnie roku 1902*, Kraków 1903; tenże, *Ryby i raki na Litwie w roku 1900. Szkic społeczno-ekonomiczny*, Kraków 1901; tenże, *Zasady wychowania domowego i warunki zachowania zdrowia dzieci*, Wilno 1908.

³⁰ L. Czerniawska-Narkowicz, E. Orman-Michta, *Staniewicz Cezary...*, s. 541.

³¹ W. Ziemacki, *Chmielewski Czesław (1867–1921)*, [w:] PSB, t. III, Kraków 1937, s. 324–325; A. Gaigalas, *Česlovas Chmielevskis (1867.07.20 Tiumentė–1921.05.25 Panevėžys), geologas, paleontologas*, [w:] *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. IV, Vilnius 2003, s. 76.

w gimnazjum męskim w Wilnie, w szkole i akademii inżynierii wojskowej w Petersburgu (1857–1863), studiował na Wydziale Przyrodniczym Szkoły Głównej w Warszawie (1865–1867), doksztalał się w Szkole Rolniczej w Żabikowie k. Poznania, w Pruszkowie na Śląsku, na Uniwersytecie Jagiellońskim i w Paryżu. Początkowo interesował się pszczelarstwem, wydał prace o budowie uli, narzędziach pszczelniczych i anatomii pszczoły. Potem zajął się badaniem ryb i rybołówstwa. W 1876 r. urządził wielkie gospodarstwo rybne w dobrach szawelskich Zubowa i opracował dział rybacki na wystawie rolniczej w Szawłach. W 1877 r. ożenił się z Łucją Kuczewską i w jej majątku Iszliny w powiecie rosieńskim założył gospodarstwo rybne, tworząc ośrodek doświadczalny. Zdobyte doświadczenie wykorzystał przy zakładaniu licznych gospodarstw rybnych na całym obszarze ziem dawnej Rzeczypospolitej. Jednocześnie studiował ryby i rybołówstwo, interesowały go w szczególności gatunki łososiowate. W 1885 r. urządził nagrodzony wielkim złotym medalem dział ichtiologiczny na wystawie rolniczo-przemysłowej w Warszawie. Opublikował liczne prace z ichtiologii, m. in. *Patologia ryb*, Warszawa 1877; *O hodowli ryb i przyrządzie wylęgowym własnego pomysłu*, Warszawa 1881; *Łodzie rybackie dla naszych jezior i stawów*, Warszawa 1881 (odbitka z „Inżynieria i Budownictwo”); *Pasożyty ryb naszych*, Warszawa 1878³².

Polskich ziemian i przedstawicieli inteligencji widzimy także w gronie członków powstałego w 1897 r. Wileńskiego Oddziału Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Sadownictwa, zwanego też Wileńskim Towarzystwem Pomologicznym. Oddział, powstały z inicjatywy wileńskich miłośników sadownictwa, został zatwierdzony przez ministra rolnictwa i dóbr państwowych 4 grudnia 1897 r., a zarząd Oddziału wybrano na ogólnym zebraniu członków 23 marca 1898 r.³³ Pierwszym prezesem został Wincenty Montwiłł (1846–1903). Pochodził z ziemiańskiej rodziny, ukończył gimnazjum w Wilnie i Instytut Technologiczny w Petersburgu. Po studiach wrócił na Litwę, gdzie zajął się sadownictwem. W swym majątku w Wojewodziszkach (gubernia wileńska, powiat wilkomierski) założył sad pomologiczny, gdzie zebrał kolekcję gatunków i odmian drzew oraz krzewów owocowych, wytrwałych na miejscowe warunki klimatyczne. Jako cieszący się uznaniem specjalista w zakresie pomologii, był często zapraszany na wystawy sadownictwa w Wilnie, Mińsku, Warszawie, Petersburgu w charakterze eksperta. W latach 1897–1903, będąc prezesem

³² *Выпись из протоколов Виленского дворянского депутатского собрания: Определение о дворянстве рода Гирдвойнев*, Вильна 1842; T. Turkowski, *Girdwojń Michal (1841–1924), inżynier, przyrodnik, pszczelarz i ichtiolog*, [w:] PSB, t. VIII/1, z. 36, Wrocław i in. 1959, s. 1; A. Jakimavičius, *Girdvainis Mykolas Kazimieras (lenk. Michał Kazimierz Girdwojń) 1841.10.20 Vilnius–1925.12.27 Išlyno (Kražių valsč.)*, [w:] *Visuotinė lietuvių...*, t. VI, Vilnius 2004, s. 698–699.

³³ *Отчет Виленского отдела Императорского российского общества плодоводства за 1898 год*, Вильна 1899, s. 3.

Wileńskiego Oddziału Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Sadownictwa, przyczynił się znacznie do jego rozwoju. Zmarł 31 sierpnia 1903 r.³⁴

Po śmierci W. Montwiłła prezesem Wileńskiego Oddziału Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Sadownictwa został hr. Józef O'Rourke. W zarządzie Oddziału w pierwszych latach przeważali Rosjanie, przed I wojną światową – Polacy. Członkami zarządu byli m. in.: Stanisław Sienkiewicz (wiceprezes), Witold Bańkowski, Maria Kwintowa, Mieczysław Jałowiecki, Wiktor Światopółk-Mirski, Teodor Rembowski, Gabriel Rodziewicz; członkami komisji rewizyjnej: Stanisław Bochwic, Restytut Sumorok, Ignacy Turski³⁵.

Wileński Oddział Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Sadownictwa organizował odczyty, gromadził biblioteczkę fachowej literatury o sadownictwie i ogrodnictwie, założył w Wilnie na Antokolu sad pomologiczny, utrzymywał instruktora, który udzielał rad i wskazówek początkującym sadownikom, brał udział w wystawach, eksponując nasiona, sadzonki, narzędzia ogrodnicze, chemikalia do walki ze szkodnikami. W 1898 r. Oddział miał 184 członków, w 1900 r. – 287, w 1902 r. – 306, w 1903 r. – 244, w 1908 r. – 110, w 1914 r. – 172³⁶. Wśród nich byli liczni przedstawiciele polskiego ziemiaństwa i polskiej inteligencji, jak: Aleksander Chomiński, Hipolit Giecewicz, Stefan Houwaldt, Bolesław Jałowiecki, Stanisław Kognowicki, Paweł Kończa, hr. Wacław Mohl, Aleksander, Józef i Wincenty Montwiłłowie, Tadeusz Odyniec, Bronisław Ogiński, Ignacy Parczewski, hr. Adam, Felicja i Wilhelm Bröel-Platerowie, hr. Wawrzyniec Puttkamer, Bolesław, Izydor i Wanda Römerowie, Bolesław Rusiecki, Restytut Sumorok, hr. Antoni Tyszkiewicz, Marian Umiastowski, Michał Węśławski, Ludwik Zabłocki i wielu innych³⁷. Trzeba zaznaczyć, że w pracy Wileńskiego Oddziału Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Sadownictwa uczestniczyły licznie kobiety. W 1914 r., pośród 172 członków rzeczywistych, kobiet było 56. W większości były to polskie ziemianki. Jedną z nich, mianowicie Maria Kwintowa, została wybrana do zarządu, innej – Antoninie Bernatowicz – nadano miano członka honorowego. Pozostali członkowie honorowi to: Zygmunt Mokrzycki, profesor entomologii, Ferdynand Ruszczyk, artysta malarz oraz Henryk Wojnicki, generał³⁸.

³⁴ Памяти В. С. Монтвила, *Отчет Виленского отдела Императорского российского общества плодоводства за 1903 год*, Вильна 1904, s. 11–13.

³⁵ *Отчет Виленского отдела Императорского российского общества плодоводства за 1914 год*, Вильна 1915, s. 30.

³⁶ *Отчет Виленского... за 1898 год...*, s. 11–16; *Отчет Виленского отдела Императорского российского общества плодоводства за 1900 год*, Вильна, s. 21–23; *Отчет Виленского отдела Императорского российского общества плодоводства за 1901 год*, Вильна 1902, s. 15–29; *Отчет Виленского отдела Императорского российского общества плодоводства за 1902 год*, Вильна 1903, s. 14–25; *Отчет Виленского отдела Императорского российского общества плодоводства за 1908 год*, Вильна 1909, s. 9–13; *Отчет Виленского... за 1914 год...*, s. 30–36.

³⁷ Тамże.

³⁸ *Отчет Виленского... за 1914 год*, Вильна 1915, s. 30–35.

3. W wileńskich towarzystwach technicznych

Wileński Oddział Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Technicznego był założony w końcu 1897 r., zatwierdzony przez ministra spraw wewnętrznych 28 lipca 1898 r. Pierwszy zarząd wybrano na ogólnym zebraniu członków 20 października 1898 r. Prezesem Oddziału został kierownik Dyrekcji Poleskiej Kolei Żelaznej Aleksander Friede³⁹.

Wileński Oddział Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Technicznego miał za zadanie krzewienie wiedzy technicznej. Na jego posiedzeniach wygłaszano i omawiano odczyty z nauk technicznych, informowano o nowościach technicznych. Ponadto Oddział gromadził bibliotekę literatury technicznej, wydawał czasopismo w języku rosyjskim „Записки Виленского Отделения Императорского Русского Технического Общества”, w którym publikowano prace członków Oddziału oraz sprawozdania z działalności⁴⁰.

Wileński Oddział Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Technicznego liczył 1 stycznia 1903 r. 91 członków, 1 stycznia 1904 r. – 104 członków, 1 stycznia 1905 r. – 89 członków. Większość z nich stanowili rosyjscy inżynierowie oraz pracownicy kolei żelaznej. W Oddziale byli także Polacy: hr. Wawrzyniec Puttkamer, Józef Montwiłł, Hipolit Giecewicz, inż. Wacław Michniewicz, Edmund Bortkiewicz, Stanisław Błażewicz, Michał Hattowski, Bronisław Móravski, Władysław Malinowski, Jan Parczewski, Leon Rawicki, Aleksander Rówieński, Władysław Stypułkowski, Stanisław Wańkowicz, Teofil Wasilewski, Gabriel Wilczewski⁴¹.

W 1905 r., gdy powstała możliwość zakładania polskich towarzystw, inżynierowie i technicy narodowości polskiej powołali Stowarzyszenie Techników w Wilnie, które zostało zatwierdzone przez władze rosyjskie 26 kwietnia 1905 r. Jego zadaniem było „zespolenie techników polskich dla wspólnej pracy w celu rozwijania i szerzenia wiedzy technicznej, szerzenie oświaty zawodowej, zbliżenie techników polskich i utrzymywanie między nimi oświaty zawodowej i towarzyskiej łączności”. Założycielami Stowarzyszenia byli: Władysław Malinowski, Alfred Bąkowski, Klemens Bejnarowicz, Antoni Filipowicz-Dubowik, Michał Hattowski, Ryszard Kaszuba, Wacław Michniewicz, Wiktor Niewodni-

³⁹ *Очерк возникновения...*, s. 1–15.

⁴⁰ „Записки Виленского Отделения Императорского Русского Технического Общества” 1900–1906, Вып. 1–13.

⁴¹ *Список личного состава Виленского Отделения Императорского Русского Технического Общества*, „Записки Виленского Отделения Императорского Русского Технического Общества” 1903, Вып. 5, s. 144–149; 1904, Вып. 8, s. 63–66; *Список личного состава Виленского Отделения Императорского Русского Технического Общества к 1-му январю 1905 г.*, „Записки Виленского Отделения Императорского Русского Технического Общества” 1905, Вып. 11, s. 57–60.

czański, Leon Rawicki, Aleksander Rówieński, Gabriel Sokołowski, Franciszek Walicki i inni. Pierwszym prezesem był Władysław Malinowski, w 1911 r. zmienił go na tym stanowisku znany wileński architekt Tadeusz Rostworowski. W 1906 r. Stowarzyszenie liczyło 34 członków, w 1911 r. – ok. 100⁴².

Stowarzyszenie – w odróżnieniu od wileńskich oddziałów towarzystw rosyjskich, które zakończyły działalność po ewakuacji rosyjskich instytucji z Wilna latem 1915 r. – przetrwało I wojnę światową i kontynuowało działalność po odzyskaniu niepodległości. W 1925 r. jego nazwę zmieniono na Stowarzyszenie Techników Polskich w Wilnie i pod tą nazwą działało do wybuchu II wojny światowej. Stowarzyszenie prowadziło kursy wieczorowe dla rzemieślników i robotników pracujących w przemysłach: metalowym, elektrotechnicznym i budowlanym. W 1923 r. kursy przekształcono w Zawodową Szkołę Doksztalającą Stowarzyszenia Techników w Wilnie. Z inicjatywy Stowarzyszenia powstała w Wilnie 4-klasowa Państwowa Szkoła Techniczna i 3-letnia Szkoła Rzemieślnicza. Ponadto Stowarzyszenie prowadziło kursy samochodowe, gromadziło biblioteczkę literatury technicznej, w latach 1927–1929 wydawało miesięcznik „Wiadomości Stowarzyszenia Techników Polskich w Wilnie”, jego członkowie na prośbę władz miejskich opiniowali ustawę budowlaną, projekt hydroelektrowni w Wilnie, przepisy dla miejskich urządzeń wodociągowych, kanalizacyjnych i elektrycznych⁴³.

Podsumowując warto zaznaczyć, że w powstałych w końcu XIX w. i funkcjonujących do I wojny światowej wileńskich towarzystwach, takich jak Wileńskie Towarzystwo Rolnicze, Wileński Oddział Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Technicznego, Wileński Oddział Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Sadownictwa oraz Wileński Oddział Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Hodowli Ryb i Rybołówstwa, działali liczni przedstawiciele polskiego ziemiaństwa i inteligencji szlacheckiego pochodzenia. Najwięcej Polaków było w Wileńskim Towarzystwie Rolniczym, najmniej – w Wileńskim Oddziale Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Technicznego, któremu konkurencję stwarzało powstałe w 1905 r. Stowarzyszenie Techników w Wilnie. Polacy brali czynny udział w zarządzaniu wymienionymi towarzystwami (z wyjątkiem Wileńskiego Oddziału Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Hodowli Ryb i Rybołówstwa, w którego zarządzie przeważali Rosjanie), uczestniczyli w pracach komisji i sekcji, wspierali ich działalność finansowo. Zdobyte doświadczenie w pracy wymienionych towarzystw polscy działacze wykorzystywali potem w działalności politycznej i społecznej.

⁴² J. Piłatowicz, *Stowarzyszenie Techników Polskich w Wilnie*, [w:] *Słownik polskich towarzystw naukowych*, t. II: *Towarzystwa naukowe i upowszechniające naukę działające w przeszłości na ziemiach polskich*, cz. 2, red. B. Sordylowa, Warszawa 1994, s. 232–234.

⁴³ Lietuvos centrinis valstybės archyvas, F 53, op. 23,teczka 1818; J. Piłatowicz, *Stowarzyszenie Techników...*, s. 232–234.

Henryka Ilgiewicz

**Activity of landowners in agricultural and technical societies
in Vilnius at the beginning of 20th century**

Summary

Vilnius agricultural society was established in 1899. In the same time there were founded some departments of Russian societies, which had a goal to make the economical life in the region more dynamic. There were: Vilnius Department of Russian Technical Society (Виленское отделение Императорского русского технического общества, 1897–1915), Vilnius Department of Russian Imperial Society of Gardening (Виленский отдел Императорского русского общества плодородства, 1897–1915), as well as Vilnius Department of Russian Imperial Society of Pisciculture and Fishing (Виленский отдел Императорского русского общества рыбоводства и рыболовства, 1900–1915). In 1905 by an initiative of Polish engineers was founded Vilnius Technical Society. In all these societies worked numerous representatives of Polish landowners and intellectuals. The largest number of Poles was in Vilnius Agricultural Society the least one was in Vilnius Department of the Russian Technical Society. An experience, received during the work in mentioned above societies, Poles have used later in other activities in social and political life.